

נושאים בכתבי ג. שופמן

ג. שופמן העניק לנו ביצירתו הספרותית, שירה והגות. בכל יצירה שירית זעירה משלו כוללים דבריי-מחשבה עמוקים. עולם-המחשבה שלו מתפשט על נושאים מנושאים שונים. כדי לאפשר לחוגי-עיון, אשר יעסקו ביצירתו של שופמן, את הגישה השיטתית אליה, לפי נושאים — יש לציין במרוכז את הנושאים המרובים בהם נתון ג. שופמן ביצירתו. מובן שמיון שיטתי מעין זה, לנושאי יצירתו של שופמן, אינו מן הדברים הקלים. כי המיון הסכימטי אנוס לפסוח על כמה וכמה נושאי-לואי המצויים בכל רשימה משלו. ובכל זאת — אמרתי — כדאי להעמיד את הרשימה על נושאה העיקרי למען אפשר למעוניינים את העיון השיטתי, ולעמוד מתוך כך על עושר המחשבה והרגשות הפזורים בכל היצירות הזעירות והשיריות האלה, שהן סוגספרות מיוחד, אשר ג. שופמן האמן כה הצליח ללטשו. הילקתי את יצירתו של ג. שופמן, הכלולה ב-4 הכרכים שלו * ובספר „בטרם ארגעה“ (מלבד המסות הקטנות) ל-21 נושאים. כאמור, לעתים קרובות יש תחום משותף לשני נושאים (וגם יותר) ברשימה אחת. לא יכולתי להכניס את רשימותיו המרובות שעודן פזורות בעתונות, וכן אלה שלוקטו בקובץ הקטן „במלקחיים“ (שאינו מצוי ברוב הספריות). יש נושאים שעליהם הירבה שופמן לעמוד, הואיל ועניינו אותו ביותר, בעוד שבנושאים אחרים המעיט לגעת.

והנה רשימת הנושאים לפי שצינתייה לעצמי:

- (1) האדם בארץ; (2) אהבה, בשגב שלה ובסכסוכיה; (3) החיים והמות; (4) זכרונות מחיי העיירה היהודית; (5) מלחמה ושלום; (6) בפרוץ החיה הנאצית; (7) ארץ-ישראל; (8) ילדים; (9) אבהות; (10) אמהות; (11) בדידות; (12) חולי, בית-חולים; (13) מחיי הצבא; (14) גבורה; (15) במאסר; (16) בתיקלון; (17) בעלי-חיים; (18) נושאים לאומיים-כלליים; (19) עבודה; (20) עולם חדש; (21) עולם השירה והאמנות.

ג. שופמן נתון הרבה בבעית האדם בארץ. את האדם הוא רואה מנקודות-ראות שונות, פעם לזכות ופעם לחובה, לעתים קרובות כחידה, ושאיפת-תמיד לו לאדם במעלה עליונה, בסוגיה זו הוא כותב רשימות רבות בתקופות שונות. והנה פירוטן:

בכרך ג' -- 28 רשימות:

* כתבי ג. שופמן. ספר א-ד. תל-אביב, א. י. שטיבל, תרפ"ז—תרצ"ה. 4 כרכים.
בטרם ארגעה; רשימות. תל-אביב, עם עובד, תש"ב. 230 ע'.

אדם בארץ, בחיק הטבע, עינים ונהרות, סקרנות, הרמוניקה, כלות נפש, בשדה, האדם, הכומר רץ, אפורי-הבגדים הנצחי, בנכר, הנודד והקונטרולור, פרסיל, צדיק הדור, הראש הקטן, הנביא, בגדים נאים, ידידתי הראשונה, בנכר, הכפר הראשון, נודדים בגויים, רוחות, השניים, הסרטן, לנג, האיכר, פרצופים לא רבים בעולם, על כדור אדמה אחר. בכרך ד' — 17 רשימות:

מולדת, הנה אף הוא, הלך, שחור, זרים, רדיו, המאושר, כבלים, האדם טוב, אדם על דוראופניים, אימיטטור, קוממיות, שלטון המוח, מבראשית, איש-התלתלים, צוענים, תליינינו — ידידינו.

בכרך ה' ("בטרם ארגעה") — 14 רשימות:
בשלכת, לפי שעה, את האדם נשקתי, מה עשיתם? קוביוסטוסים, בת-אדם, השלושה, ההיסטוריה עצמה, אין מה לראות, בין אזעקה לארגעה, חלף עם הרוח, חדש וישן, הכובע, האדם.

הנושא אהבה בשגב שלה ובסכסוכיה חוזר ביצירות שופמן מכרך א' ועד תקופת-יצירתו האחרונה, כי באהבה רואה הוא עיקר גדול בחיי האדם; לכן שואל הוא תמיד לשביליה ולנפתליה. מובן שנושא זה, בעיקר, אינו מוגדר כהלכה ראשית, מפני שסימנים לו אפשר למצוא ברבות מיצירותיו האחרות של שופמן. שנית, הנושא כשלעצמו אף הוא מחולק לכמה נושאים-משנה, כגון: היופי הנעלה של האשה, שירת האהבה, רטט-האהבה הנצחי, תשוקות ותאוות, אהבה זכה ואהבה מסולפת, קנאה ועוד ועוד. על כל אלה יעמוד המעיין עצמו.

בכרך א' — 5 רשימות: לא, באמצע, הגיה, גלידה, אהבה.
בכרך ב' — 10 רשימות:
נקמה של תיבת-זמרה, האושר, המשורר והנערה המתוקה, געיית השור, אה, בשרב, בשביל מי, בין לילה ויום, צער בעלי חיים, המבט הנוגה.

בכרך ג' — 14 רשימות:
הוא, שפחות, אל השלגים, כרטיס הנסיעה, נקודת הזהב, עד מתי, אחות, ביותר מזה לא חפצתי, נפרדו, יתובכו נא, בשלמה, מחול, אביב, עכשיו הבין.
בכרך ה' — 6 רשימות:
הידיד, עם שקיעה, ידה בבלורית, היא להברתה, ודמעתה על לחיה, בשלמה.

שאלת החיים והמות מטרידה את ג. שופמן בחלק ניכר מיצירותיו. אולם יש גם רשימות מיוחדות בהן הבלט בעיה זאת. עם כל הרתיעה והפחד הסתום מפני המות — מחפש שופמן את הקו המחבר ביניהם ובין החיים.
בכרך א' — 2 רשימות: תלוי, עייפים.

בכרך ג' — 10 רשימות: בת-צחוק, סוף, מנהל הפוסטה, וכולן מתורמתה, ספל הקפה, נושא המכתבים, עורבים, שדה-הקברים במדרון, אחי מת, במקלו.
בכרך ד' — 1: מות. בכרך ה' — 3: אני רואה אותם, לוויה, תמהון.

זכרונות מחיי העיריה היהודית אצל שופמן הם כמעט כולם זכרונות עדינים מאורשה עיר-מולדתו, ובמובלט — בית-אביו. בזכרונות אלה הוא מקדיש מקום רב לסבא שלו ולאחיו, אשר אהבם אהבת-נפש, והם מופיעים כדמויות אצילות. יש גם פרקיהוי, שבתיאורם יש מן המיוחד השופמני. פנינה מעין זאת היא הרשימה: ליד הדרך.
בכרך א' — 5 רשימות: ליד הדרך, בגולה, שירי הברודיים, במלון, מאיך גיסא (רשימה אחרונה זו עומדת על עניני ההגירה והנדידה).

בכרך ב' — 4 רשימות: סבא ונכדו, "ידיד נפש", לא לעולם, דוברובנה.
בכרך ג' — 3 רשימות: לפנים בישראל, אורשה, דמויות זכרונות.

הנושא "מלחמה ושלום" אף הוא אינו נותן לו מנוח לשופמן. ביצירתו אין נעימה פסיכיסטית שגורה, אלא הוא רואה את החיה שבאדם ושאפתה המתמדת להתגרות מלחמה.

באותה מידה רואה הוא את ההרס בנפש האדם הנגרם ע"י המלחמה, הרס הנמשך גם בתקופת השלום הקצרה שבאה בין מלחמה למלחמה.

בכרך ב' — 7 רשימות:

סוף סוף, בימי הרג רב, מפלט, בבית-הרחצה, הקיסר, מלחמה ושלום, קול הדמים.

בכרך ג' — 3 רשימות: במצור ובמצוק, קושמל (כאן באים תיאורים גם מימי הצבא,

הצירה, גם עניני אהבה), ויכודי.

בכרך ד' — 1: בלי דאגות. בכרך ה' — 1: בשלי.

עם פרוץ החיה הנאצית מסוגרה חש שופמן את הבלהות והכליה הבאות עמה.

החלאה האנושית עלתה על גדותיה. הרצח הסדיסטי העוה את פני האדם. החלה אחות בעצם הופעתו של פרצוף אנושי זה.

בכרך ד' — 9 רשימות:

אור חדש, מזדקן היקום, השלימו, יהודי זקן, איש המרתף, ברק בעב הענו, בשער

הטמפל, בים התכלת, האחד.

בכרך ה' — 10 רשימות:

טבטונים, הדירקטור וולף, לבדנו, פרנצל, הו'נדרס, אל תאמין בעצמך, ההיסטוריקן

הישיש, הקטנים, אחד במאי, שלושה שסיפרו.

שופמן בארץ-ישראל הוא גילוי מעניין ביותר. רוב קטעי יצירתו כאן עודם

פזורים בעתונות, אבל גם מה שנאסף בקובץ „בטרם ארגעה" — מדבר בעדו. יש כאן תפיסה חדה של כל המתהווה בארץ, ציורי-נוף נפלאים, תחושת המולדת, ועם זאת פיוס רב, שהנה אנחנו „בינינו לבין עצמנו" — בלי התערבותו של זר. ובכל זאת אין שופמן

הס והריהו מוקיע גם כאן את כל הפגעים שיש לתקנם. כעין פתיחה לסידרה זאת משמשת רשימתו על החלוק, עוד בטרם בואו ארצה.

בכרך ג' — 1: דמעות החלוק.

בכרך ה' — הוא הקובץ „בטרם ארגעה" — 29 רשימות:

קיבוץ גלויות, אלוהים-אלוהים, בעיגול, בין גלכוע וגלעד, לא לישון, על צד,

כסדה, נכרים, הנשיקה, העצמות היבשות, הטוב ביידיים, אינני, קיבוץ בעמק, למה תכה אחיך, מערב עד צהרים, תל-אביב, דבורה, בינינו לבין עצמנו, האוסטרלי הצעיר, חמסין

בעמק, שוב ?!, בעלים ראשונים, חמישה ואחת, השארית המעטה, אבנים, כאן בארץ, כקרנות, משה, סאטער.

ילדים — בפרשה זו מתגלה שופמן בעדינות נפשו. אולם אין הוא נמנע מלראות

עגמים וטאטמוזים גם בנפש הילד.

בכרך ב' — 1: הקטנים.

בכרך ג' — 9 רשימות:

בתי הקטנה, תמיד-תמיד-תמיד, ילד זר, הגנה, אלוהים, עשית הנפט, שלשתנו,

ילד החלון, בתי הקטנה והרומן הגדול.

בכרך ד' — 3 רשימות: תוכן, ליל, שמים וארץ.

בכרך ה' — 2: אני רוצה לראות, עמוס.

נושאים קרובים לזה הם: אמהות ואבהות,

על נושא אמהות:

כרך א' — 1: אם, כרך ד' — 1: אמי, כרך ה' — 1: האם.

על נושא אבהות:

כרך ג' — 2: השופט, שלג, כרך ד' — 2: אבי תמרה, גורל.

ענין הבדידות של האדם — הוא נושא רגיל בכתביו של שופמן, והוא חוזר אליו

ביצירותיו בתקופות-חיייו השונות. הבאתי בנושא זה שתי יצירות, בהן מובלט הענין במיוחד,

בתוך מגע ראשון עם העולם הזר.

כרך א' — 2: כבית זר, מחיצה.

אף בנושא זה חולי, בית-חולים — עסק שופמן בכמה יצירות. במפורט עמד על כך

בכרך ב': באגף הכירורגי. בכרך ג' — 2 רשימות: על שולחן הניתוח, שמחה.

מעניינות רשימותיו של שופמן מחיי הצבא. האדם מופיע כאן בעירומו, יותר מאשר בקהל-אנשים אחר. מובלט רצון השליטה של אדם באדם, „חולשות“ שונות. גם ניכר יותר הצד האנושי במקום שהוא קיים.

בכרך א' — 6 רשימות: אחרי הרעש, בין אפטום לאנקטום, באשמורת האחרונה. למלחמה, על המשמר, נקמה.

בכרך ב' — 2: מעתות בצבא, כל הימים. בכרך ה' — 1: הפלדפבל פריטונוב.

על נושא הגבורה יש לציין שתי רשימות, בהן מובלטת גם הגבורה הגשמית וגם זו הרוחנית.

כרך א': גבור. כרך ב': סרגיי ממוטוב.

על ימי מאסר, שנקלע אליו שופמן, והציץ בנעשה בתאים אלה — ציינתי 2 רשימות: כרך א': במאסר. כרך ב': הפליט.

הרשימות שלו מבת-הקלון שייכות, לפי תכנן הפנימי, לסוג הרשימות: אדם בארץ. גם במקומות אלה הוא מחפש את האדם בגילוייו השונים. אולם הוצאתי שתי רשימות בנושא לעצמן, מפני יחודן.

כרך ב': בקצוי הכרך. כרך ג': אורות באופל.

הרשימה „הניה“ אף היא מתקרבת לנושא זה, אולם יש בה הרבה אלמנטים אחרים. המקרבים אותה יותר לנושא: אהבה ושירת האהבה.

את העולם של בעלי-החיים רואה שופמן ראה אנושית, שופמנית. גם בנושא זה נגע במקומות שונים ביצירותיו. אביא כאן שתי רשימותיו:

בכרך ג' — כילד, בכרך ה' — בגן החיות.

אביא גם כמה רשימות על נושאים לאומיים-כלליים. ביצירתו של שופמן בכללה אתה חש את השרשיות-היהודית, את גאותו בגזע היהודי; והוא חש תמיד גם את הגורל היהודי — בין הגויים.

הנני מביא כאן כמה רשימות, בהן עמד שופמן על נושא זה מצדדים שונים.

בכרך א' — בליל תשעה באב.

בכרך ג' — 4 רשימות: טעות, זכור את יום השבת, לב, ויגר נוישטט.

בכרך ה' — 2: בגולה, אל מעבר לגבול.

רשימות שנושאן המיוחד הוא עבודה.

בכרך ב' — 2: השניים, עכשיו.

בכרך ג' — 2: בימי שרב כבדים אלה, פושטי יד.

בכרך ד' — 1: כאחד האדם. בכרך ה' — 2: אחרון, קן האושר.

שופמן נושא את עיניו תמיד אל העולם החדש, בו הוא מחפש מפלט ופדות לאדם וצער, לסבלו וגם לשפלותו. רמזים לכך תמצא ביצירותיו השונות, כגון „אדם בארץ“, „אור חדש“ ועוד. הבאתי כאן שלוש רשימות שענין זה מובלט בהן במרוכז.

כרך ג' — 2 רשימות: בית חדש, צר. כרך ה' — הסייד.

עולם השירה והאמנות הוא עולמו של המשורר ג. שופמן. ייחדתי בנושא זה אותן רשימות בהן הוא דן בענינים אלה מקר-זווית מיוחדת, על תופעות מיוחדות או על אישים. במסות הספרותיות שלו הוא מרבה לעמוד על כך, ואתן לא הבאתי כאן במנין.

בכרך ג' — חלום. בכרך ד' — 3 רשימות: הימנונים אל החיים, הצרצר, ניצחתני.

בכרך ה' — 12 רשימות:

המשורר, הנער, הציירת, בד הלך, נחכה נא, אכפרסיוניסט, חיוך בושה, נתיב החלב, הנביא, פטר רווגר, הכינור, בטרם את הארבעה.

ובסיכום: זהו נסיון לתת את שופמן לפי נושאים. ככל שאתה מנסה לעשות

זאת — הולך שופמן היוצוי ומתחמק מחלוקה זו. סוף־סוף, זה דרכו של משורר, שאינו יכול לצמצם עצמו בנושא לפי קביעה שיטתית מקובלת; ובכל זאת יש ענין לראות את יצירתו של המשורר לפי נושאים השונים, אם גם לא יוגדרו ויותאמו בדיוק לפי אותה חלוקה שיטתית. החלוקה היא בעיקר עניינית — לצורך המעיינים, למען אותם חוגי עיון, אשר יפתחו את ספרי שופמן לשם לימוד ועיון, וירצו לעמוד על עיניהם השונים, שהיוצרי פיזרם ביד רחבה בכרכים אלה. להם תשמש רשימה זאת קו־הדרכה.